

I. М. ВАРЗАР

<https://orcid.org/0000-0002-9332-8093>

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

У ВИТОКІВ ПРОЦЕСУ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТОЛОГІЇ ТА ЇЇ “ОБРОСТАННЯ” ГАЛУЗЕВИМИ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИМИ НАУКАМИ

Наукові праці МАУП. Серія Політичні науки, 2018, вип. 56(2), с. 6–24

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2018-02-06-24>

У загально-пізнавальних та історіологічних рисах відтворено процес відкрystalізації образу “політичної науки” із суміші наук “соціально-політичних”, “соціогуманітарних” і “суспільних”, яка (суміш) в радянському суспільствознавстві мала особливе поширення в 1970–1980-х роках. Висвітлено маловідомі факти заснування автором в роки кінця 1980-х — початку 1990-х трьох науково-політологічних дисциплін — “політичної етнології”, “соціально-політичної сферології” та “політичної кратології”. Побіжно розглядаються ще менш відомі науковцям авторські новели означеного історичного часу — “саєнтологічний квадрант” (на якому можна базувати будь-яку новостворену науку); концепти основного закону й основного методу кожної з зазначених дисциплін; пунктирно окреслено контури науково-дослідного інструментарію новостворених науково-політологічних авторських дисциплін.

“...Історіологія може полегшити наше орієнтування у плинному навколо нас суспільному житті та давати наукові підстави для нашої діяльності, коли ми й самі так або інакше беремо участь у творенні історії”.

М. І. Карєєв [14, 18]

Даною статтею автор продовжує (можливо, завершує?) виклад деяких підсумків своєї наукотворчості за роки пережитого міжформаційно-досуверенного двадцятиліття (1970–1980-х років). Історіолого-менталістський тонус статті підказано багаточаровим висловом — мало сказати! — знаних французів, — філософа **Ж. Дельоза** та психоаналітика **Ф. Гваттарі**: “...Коли пишеш про минуле й пережите, достатньо аналізувати свої апперцепції й спо-

гади про цікавих персонажів, яких довелося зустрічати... **Особливо ж бери до уваги самого себе** як неодмінно цікавого персонажа (бо ж хто не цікавий самому собі!) та, зрештою, наведи свої думки для загального зв'язку" [11, 216]. Саме так я і вчиню у цій публікації.

У передкінцевому абзаці попередньої МАУП-івської публікації приблизно на цю саме тему [7, 40] я пообіцяв представити (собі та, звісно, зацікавленому читачеві) своєрідний аналітичний звіт щодо своїх наукотворчих новел в суто **теоретико-методологічному й дослідницько-інструментальному планах**. Уся номіналістика цієї статті (факти, дані, дати, імена, цифри, джерела, вислови, події тощо) фіксує квітчасту мережу реалій і символів із контекстів вказаного двадцятиліття, ледь торкаючись перших 1990-х років. Розпочну Ad ovo...

Політична наука, як і сучасна українська соціально-політична гуманітаристика, переживає нелегкі стагнаційно-кризові часи. Це є відлунням транзитної обстановки, як в інституційних надрах політико-державної надбудови, так і в самому соціальному фундаменті кризуючої та вже кілька років воюючої країни. Колізію якнайближче до істини можна інтерпретувати у диспозиції **Р. Декарта** (1641): "Ідея мислення цілком відмінна від ідеї просторовості" [10, 222]. У нашому випадку **ідею мислення** втілює політична наука, а **просторову ідею** втілює дещо фрагментоване політичне громадянство країни з домінуючим над ним розсегментованим і дезорієнтованим політичним класом.

Самовимальовувану дивергенцію, — "ідеальне ↔ матеріальне", — як не цілком ліквідувати, то мінімум дещо "облагородненою у виявах", — можна експлікувати собі методологемою: суб'єкт-носіям обох декартівських методологем слід якнайоперативніше "переорювати" політико-громадянський простір країни системою (давно вже оголошених) соціальних реформ, у тому числі, — й суто політичних, а політичну науку (це — вже моя пропозиція!) "зрушити з місця" суб'єкт-факторною діалогією **"творчо розкнуте теоретичне мислення — плюралістична дослідницька інструменталістика"**. У прозоро уявлюваному підсумку суб'єкт-носії обох декартівських методологем (лідери кіл політичного класу, очільники інститутів політичної сфери, різноєрархічні політико-державні кратологи, провідні політологи й взагалі знані суспільствознавці) могли б і країну з наукою імпульсувати до подальшого цивілізаційного розвитку, аби й самим їм ("самореформованим!") "за-лишатися при ділі" на благо країни.

Попередньо сформульовані презумова й пропозиція — не сьогоднішні "вигвори" мого мозку. Сформульовані два десятиліття тому, ще в надрах СРСР, ті теоретикологеми мають певний аналог у формі безпрецедента останньої чверті XVIII ст., коли англійський політик і політолог **Е. Бьорк** підказував французьким колегам-просвітникам та королю **Людвіку XVI** думку — "негайно змінюватись і реформуватись, **аби зберегтися**", а взагалі, й самі ті реформи "слід проводити для того, **щоб самим вижити**" [12, 34]. "Розшифрувати" усі українські паралелі та адресації із цієї науково-історіологічної суміші — не час і не місце. Повернуся у ретроспекцію.

I. Як це було на самому початку...

До свого тематичного сюжету аплікуюся пунктирно, мемуарно та з переходом на “я”. Вважаю, що самозавдання “реформуватись, аби зберегтися й вижити”, стосується не лише правлячого політикуму, а й не меншою мірою і теоретичних працівників політичної сфери сучасного українського суспільства. При цій адресації мені на допомогу приходять інший класик, — француз **М. Фуко**. Маючи на увазі майже аналогічну нашій політологічній ситуації, 1966 року він зазначав: “відсутність у політичних аналітиків належних орієнтирів щодо оновлюваного “теоретико-методологічного інструментарію перетворює усі реальні вияви політичної влади на щось загадкове, невиразне, навіть демонічне” [21, 34]. З подальшого контексту викладеного видно, що до того “інструментарію” **Фуко** включав: “переосмислені в нових політичних ситуаціях” об’єкт-предметні структури вже існуючих наук; новостворювані науки; “технічний практикум” для оновлення соціально-політичних досліджень (методи, техніки, принципи, епістеми, понятійний апарат та ін.) [21, 38, 42].

Означеними **М. Фуко** рисами та історіологізмами ситуацію в СРСР — тих само (що у французького класика) 1960-х років, — і щодо стану політико-державної надбудови (вияви якої можна було б “демонізувати”/“не демонізувати”), і стосовно політолого-державознавчих студій, — одною й тою самою фарбою розмалювати навряд чи можна. Гадаю, не є адекватним істині наступне спостереження нашого сучасника: мовляв, уже в 1960-х роках — особливо ж після створення “Радянської асоціації політичних (державознавчих) наук” (1960 р.) — просторами СРСР розгортувалася “процес поступового виокремлення політології як самостійної наукової та навчальної дисципліни” [13, 564]. Як живий свідок часу, наскільки стверджувати: той процес розгортувалася як мінімум два десятиліття потому, — з середини 1980-х років. Ось — у моїй апперцепції — деякі колізії, гримаси та звиви того процесу.

Вдивляючись у багатолітню ретродалину, сьогодні я констатую: в силу можливостей (суспільних і особистих) в означені роки я не надто зволікався на “латання” змістосенсу світової політичної науки (вона у нас і досі недосконала), а — за багаторічних настанов кількох мудрих і досвідчених старших колег (*див. нижче*) — став концентруватися на “об’єкт-предметних полях, що підлягали догляду”, трьох сферно-галузевих наук, — *політичної етнології* (розпочату з ініціації **Р. Ф. Ітса** ще з літа 1969 р. та закінчену у 1987 р.), *соціально-політичної сферології* (розпочату з підказки **М. Я. Гефтера** ще навесні 1985 р. і, в основному, закінчену в 1995 р.) та *політичної кратології* (розпочату з підказки **О. М. Яковлєва** та в основному закінчену в 1999 р.). Моїми наставниками в ту “спресовану пору” часу були естонець **Рудольф Ітс**, німець **Майкл Гефтер** та росіянин **Олександр Яковлєв**. Усі вони — дипломати-поліглоти та ідейні інтернаціоналісти, широкі за профілем історіософи і політологи, кожний з них — не навмисно, а по суті, — до своїх фахових дипломів додавав флеру історико-етнологічного, філософсько-соціологічного, політико-державознавчого. Ситуаційно до них (аж до початку 2000-х років) органічно долучалися румунський етнолог і французький ака-

демiк **Нiколає Гудя** (родом з м. Хотин) та “схiдний нiмець” (з м. Дрезден, НДР) **Ернст-Герст Кальбе**. Хiба когось з них можна менi забути?!!

Моє “входження во врата полiтологемнi” вiдбувалося за умов буття в кризуючому СРСР трьох волаючих парадоксiв. **Перший парадокс**. У тамтешнiх реалiях початковi соцiально-полiтичнi науки уже iснували, – це полiтична економiя, полiтична iсторiя, полiтична культурологiя, полiтична iдеологiя тощо. Але усi вони, фактично, були “напiвбайстрюковими”: в них не було анi офiцiйних “батькiв”, анi дат народження, анi iнтелектуальної батькiвщини, анi визначеного локусу буття на об’єкт-предметному полi соцiогуманiтарних дослiджень, – iх усiх затуляв собою “класичний марксизм-ленiнiзм”. Цю “позицiю” особливо неприховано вiдображено у назвi книги **Ф. М. Бурлацького** та **Г. Х. Шахназарова** “Про розвиток марксистсько-ленiнської полiтичної науки” (1980).

Другий парадокс. Навiть у “значно розкутi” революцiйно-перебудовчi 1980-тi роки на периферiях СРСР – та суто “провiнцiйним” вченим – “не рекомендувалося” вживати на письмi сленг “полiтична наука”, – бо ж над усiма напiвофiцiйно довiлiла сорокарiчної давнини (1947 р.) скабреснiсть **А. А. Жданова**: “полiтична наука – продажна дiвка iмперiалiзму”. Цей ляп на скрижальях радянської полiтичної свiдомостi я – штатний науковий редактор – мав взяти до уваги ще в 1970-х роках.

Зрештою, **третiй парадокс**, умовно кажучи, “виходив за межi СРСР”: з 1973 по 1991 р. **Г. Х. Шахназаров**, радянський полiтолог та юрист (на етапi “революцiйної перебудови” – ще й радник i Генсека ЦК КПРС, i Президента СРСР **М. С. Горбачова**), був “двiчi керiвним полiтологом”, – вiн був головою “Радянської Асоцiацiї полiтичних наук” та вiце-президентом “Мiжнародної Асоцiацiї полiтичних наук”, якi “десь” iснували й розвивалися, а в СРСР перебували ще в ембрiональному станi. Як на мене, **Шахназаров** об’єктивно виявив себе дiалектичним мислителем лише в пострадянській книзi (1993 р.) “Цiна свободи”.

Означенi парадокси синтезувалися у формi розпливчастого iнферального дуалiзму у структурi iдеологiчного сектора полiтичної сфери кризового радянського суспiльства середини 1980-х рокiв: до головної соцiально-полiтичної дисциплiни – “теорiї наукового комунiзму” – ось-ось постануть спiвтворчими латералiями iншi (названi вище) соцiально-полiтичнi дисциплiни. У цьому контекстi, – як не знаменними, то “вимушено показовими” виявилися двi соцiократологiчнi подiї того часу: на початку березня 1987 р. ЦК КПРС i РМ СРСР схвалили “Основнi напрями перебудови вищої i середньоспецiальної освiти в країнi” (у документi вперше та суто “в офiцiйному порядку” вживаються такi “робочi термiни”, як “соцiально-полiтичнi науки”, “полiтична наука”, “полiтологiчнi дисциплiни” тощо); в листопадi 1988 р. “Держкомосвiти” (так тодi йменували пiзніше створене Мiнiстерство вищої освiти i науки) затвердив “Номенклатуру спецiальностей” для розгортування дисертацiйних полiтологiчних дослiджень у чотирьох подвоєних галузях полiтичної науки (якi на пострадянському просторi, – у тому числi в сувереннiй Українi, – збереглися й донинi). Крига скресла...

II. Усе, що замолоду було зі мною, пам'ятаю...

Нехай нікого не засмучує вжите вище слово “замолоду”... За радянських часів в галузях так званих “точних наук” доктором відповідних наук можна було стати і в 30–40 років, а ось у галузях соціогуманітарних наук — лише в роки навколо цифри 50–60. Та й то вдавалося це далеко не всім, — а тільки тим, хто зміг виявитися “творчим продовжувачем марксистсько-ленінських ідей”, “вірним марксистсько-ленінським традиціям дослідження ім'ярек теми/проблеми/концепції...”, або ж і тому, хто виявив здатність до відкриття у марксизмі-ленінізмі нових граней, аспектів, “точок дотику” класики й сучасності тощо. Побутувало (здається, неписане) правило: в галузях соціогуманітарних наук між кандидатською та докторською ступенями мала бути дистанція в 15–20 років.

Ось моя особиста ілюстрація. У серпні 1972 р. шлях до написання (до “написання”, а не “захисту”!) кандидатської дисертації мені відкрив високопосадовець в апараті ЦК КПУ **І. Ф. Курас**, сам на тому етапі ще кандидат наук. Після тритижневих “документально-біографічних”, “компетентно-джерельних свідчень” (за відповідних даних із інстанцій системи КДБ СРСР) та деяких “місцевих випробувань” **І. Ф.** включив мене до списку тих, які розробляли тоді “ленінознавчий спадок у галузі теорії соціальної революції” та ще й “добре знали за першоджерелами ідейно-світоглядний спадок класиків марксизму-ленінізму” [3, 27]. Захистився я в травні 1975 р., на 38 році життя. Чим це не “юнацький вік”!..

Десять років потому (у лютому 1985 р.) **І. Ф. Курас** зустрівся на моєму шляху в колізії “допуску” мене до докторантури в Московській Академії суспільних наук. Майже вісім місяців тривала “апробація” моїх біобібліографічних і творчих даних. **І. Ф.** дійсно солідно допоміг, і я став “кандидатом у доктори” (як тоді жартували) [3, 33–34]. Звісно, мене туди тягло, як магнітом. У червні навідався до Москви — відвідати день “відкритих дверей” в Академії. В одній з аудиторій (на її дверях — візія: “Соціально-політичні дисципліни”) відбувався живий діалог трьох солідних чоловіків (як з'ясувалося пізніше — професорів академії) з аудиторією “приїжджих звідушіль”, в усному й письмовому режимах. Особливо примітним видався мені солідний чолов'яга, який уважно аналізував записки із залу та ліберально-розкуто відповідав на запитання. Це був **О. М. Яковлєв**. Коли він, як мені здалося, досить ліберально схвалив дисертаційну тему жіночки з Білорусії, — у мене зародилася думка: А чи не подати йому й свою записку аналогічного змісту? Отримавши мою записку, **О. М.** відізався: “Ось товариш з України запитує, чи актуальною виявиться тема його дисертації, чи навіть “готовий до апробації план-конспект нової науки”?.. Без сумніву, — актуальна сама ідея політичної кратології. Підходьте, познайомимось...” Через якісь півгодини — я біля трибуни. **О. М.** зустрів мене люб'язно: “Кратологією у нас займається один генерал в літах, прізвище призабув... Колись **Ш. де Голль** говорив, що політику не варто віддавати “на виконання” військовим. Аналогічне табу я б сформулював і щодо теоретичних наук, — їх не можна віддавати на відкуп військовикам. Давайте, вступай-

те до академії, — зустрінємось, поспілкуємось. Та будьте готові до нелегкої праці”.

Від тієї хвилини мене тим же магнітом тягнуло вже до Києва... У вересні того ж таки 1985 р. мої документи уже апробував “відповідальний апаратник”, — ще навіть не кандидат наук. На його запитання, які ж у мене є “додаткові до конкурсу плюси”, я самовпевнено відповів, що, мовляв, у мене вже одна нова наука готова до докторської апробації, — це “політична етнологія”, а ще одна — “соціально-політична сферологія” — перебуває в сегментному план-проспекті, і що обидві мої науки нещодавно схвально атестовані одним штатним лектором ЦК КПРС (мався на увазі **Р. Ф. Ітс**) та одним професором АСН (мався на увазі **О. М. Яковлев**). Апаратник не досить схвальним тоном перебив мене: “Ви хто, — Маркс чи тільки початківець-марксознавець? Не плутайте персоналістські масштаби і науково-порівняльні критерії... Та й вік ваш ще не зовсім “докторський”... Так що забудьте поки що про свої науки, — ви ще з ними намучитесь. До того ж не забувайте й про те, що в Москві — та й в усій країні — усе клекоче від розпочатої перебудови”. Та вже незабаром надійшла звістка з Москви, що мене зараховано до заочної докторантури АСН по секції “Соціально-політичні дисципліни”.

Звернуся до конкретних справ і кроків мого статусу докторанта Московської АСН. Професійні контакти з **Р. Ф. Ітсом** та **М. Я. Гефтером** жодного місяця не переривалися, а ось зустрітися з **О. М. Яковлевим** за два роки так і не вдавалося. Подійкували, що він місяцями перебуває за кордоном, — чи то знову на дипломатичній службі, чи то працює в закордонних архівах і бібліотеках з якогось “специфічно секретного питання”, пов’язаного з проясненням генез Другої світової війни. Та ось нагода йшла назустріч “широким планом”...

Немов на “благозвучне прояснення” силових тяжінь у трикутнику означених вище парадоксів та на “врозумливе розтлумачення” політологемного змісту названих уже “керівних документів” 20 березня 1988 р. в Москві відбулася зустріч слухачів АСН з **Г. Х. Шахназаровим** та **О. М. Яковлевим** (останнього навесні 1985 р. на якомусь “робочому” пленумі було обрано Другим секретарем ЦК КПРС, який — поряд з міжнародними справами — “відповідав за всю науку в СРСР”) (це — його зізнання). У залі — як (напевно) “запрошені для інструктажу” активісти Ідеологічного відділу ЦК КПРС — були присутні **Р. Ітс** та **М. Гефтер**.

Ця зустріч (принаймні, для мене) перетворилася на непересічну політико-інформаційну та науково-комунікативну подію. У своїй презумові виходжу хоч би з того, що подія виявилася просякнутою двома стрижневими екстра-питаннями — про офіційну легалізацію “*власне політичної науки*” та про концептуалізацію “*напрямів соціально-політичних досліджень*”.

Я вірю моєму Щоденнику, в якому — в режимі он-лайн — зафіксував неповторні *mentes*-реалії часу. Серед іншого, зокрема, й щодо того, як обидва лектори просторово висловлювалися щодо основних умов позитивної реалізації означених питань. На думку обох, “політичним науковцям” (цей сленг належить **Шахназарову**) слід було негайно зайнятися: виявленням “сучасного змісту” поняття “політична наука”; визначенням місця політичної науки в

пізнавальному просторі тодішньої “соціополітичної гуманітаристики” (сленг належить **Яковлеву**); “окресленням векторів і ділянок соціотворчого впливу політичної науки на політичну сферу, політичну систему та й у цілому на країну і суспільство в ній” (остання, гостро актуальна й досі, установча думка належить **Яковлеву**). Вихідною для обох виявилася теоретикологема: **політична наука/політологія** — це філософське **ціле**, а окремі **соціально-політичні науки/дисципліни** є профільними політологемними **галузями**.

Обидва провідні політологи останніх років існування СРСР були політико-державними функціонерами, діючими дипломатами та водночас — і професорами АСН і, відповідно, науковими керівниками/консультантами слухачів Академії. За якусь годину після вказаної лекції **О. М. Яковлев** вже зустрічався з компактною групою консультованих ним дисертантів АСН. (Щодо загальнотворчої обстановки цієї зустрічі сегменти моїх спогадів нещодавно опублікувала **В. М. Тімашова** [20, 100–101, 125–126].)

У суто наукотворчому плані подія виявилася просякнутою й кількома смислами “парно перетікаючого характеру” (коли одна думка запліднює іншу, наступну, творчо модифікуючись у ній). Щоденник двадцятирічної давнини зафіксував, — певно неокочирні “записи на колінах”, але для мене — й досі нетлінні установчі думки видатного історіософа збляклої політичної епохи. Серед цих установок **О. М. Яковлев** виділяв дві парні теоретикологеми: 1) сфера політичного життя як “фіксатор” думок і діянь і мислителів, і народних лідерів конкретної країни → всесвітня політична історія конкретної епохи, яка перевтілюється у неповторні форми державно-адміністративного устрою окремо взятих моно- і поліетнічних країн; 2) гіпотетичний вплив світової політичної думки на духовну й політичну сфери кризового радянського суспільства → ідейно-інструментальний супровід гіпотетичного процесу змушнення соціально-політичних наук в різних поліетнічних регіонах СРСР.

За тих часів, коли “надворі” говорили про “суцільний застій”, **О. М. Яковлев** говорив про “рухливі процесні явища”, які він (зачитуючи з папірця) називав **“азбукою, арифметикою та логікою науки політики”**. Вдаривши долонею по столу, він (як мені тоді здалося, — на адресу **М. С. Горбачова**) знову з того папірця акцентно зачитав: “Керувати суспільством, це, насамперед, **добре розуміти суть і смисли процесів, що в ньому відбуваються**, врозумливо реагувати на них”. Ці думки та особливо останню фразу (майже без корекцій) я знайшов два роки потому в матеріалах лютогового (1990 р.) Пленуму ЦК КПРС [15, 325, 328].

Будучи, — нехай і поверхово, — обізнаним з дослідницькою проблематикою присутніх на тій зустрічі дисертантів, **О. М. Яковлев** узагальнено адресував нам кілька дещо розпливчастих, але для мене й досі актуальних настанов (усі слова, які взято у лапки, за моїм Щоденником, належать йому): 1) давню класику “буквалістськи не притягувати за вуха до сучасності”, а методологічно переосмислювати її; 2) у світоглядному й методологічному сенсі поточної сучасності “не клеїти” оцінки й суто своє бачення проблем і досягнень класичного минулого (при цьому, ткнувши вказівним пальцем руки у стелю, **О. М.** вигукнув: “Пам’ятайте **Гегеля**: “Нікому не дано вискакувати з

сорочки власного часу...”); 3) “не боятися самовідповідальної творчості на базі осмислювання впертих фактів свого часу”; 4) “будь-яку винайдену нову ідею і образ, концепцію і поняття надійно обставляти діалектично гнучким методологічним інструментарієм, — нехай і з посиланнями на авторитети си- вої давнини” та ін.

На тій зустрічі крізь призму сленгу “пойменування речей своїми іменами” та як “тренувальний сценарій” підготовки до захисту мною другої докторської дисертації, — **О. М.** адресував мені два дослідницьких завдання. **Перше** — на літо того ж таки 1988 р. — “накинути теоретичну брошуру”, в якій був би з’ясований інструментальний статус і теоретичний зміст основних сфер суспільного життя та визначено місце двох майже й досі недоосмислених теоретичних епістем, — “політичної держави” (**Т. Гоббс**, 1668 [9, 197]) і “партії діючої влади” (пізніше та зредукованіше — “партії влади”) — на соціологічному полі контекстного співвідношення політичної та етноісторичної сфер життя багатонародного суспільства. **Друге завдання** — на передзахисне літо 1989 р. — якомога просторовіше (за **Р. Декартом**, — див.: [10, 222]) виявити логіку інструментально-методологічного базування абстрактно взятої “новітньої соціально-політичної науки” за допомогою “розумової матриці” **Б. Спінози**: усе, що роблять або ж не роблять люди, — “усе це є продуктом та свідченням можливостей їхнього розуму” [19, 312].

III. Я починаю відчувати під своїми наукотворчими проектами “пласт власного мозкового ґрунту”

Узяті в лапки слова з лексемформули, розпочатого “параграфу” статті, належать **М. Я. Гефтеру** — найсвідомішому (після **М. І. Карєєва**) із зустрінутих на моїх шляхах історіологу й методологу соціогуманітарних наук. Наведені слова — фрагмент його реакції на мій провальний захист другої докторської дисертації з проблем **соціально-політичної сферології** (жовтень 1989 р.).

Торкнуся лише одного епізоду з процедурного контексту того мого захисту. На запитання офіційного опонента **Р. І. Косолапова**, — “...в якій сфері найвідчутніше відбувається явище переростання політичної революції в політичну реформу?”, — я, маючи собі на користь схвальну щодо цієї концепції оцінку відсутнього при захисті **О. М. Яковлева** (див. *дали*), упевнено відповів: “Найвідчутніше це відбувається у варіанті, коли політична сфера розташована не над усіма, зверху, а в лівій позиції (показую ту позицію на вивішеній схемі), коли відбувається, по-перше, пощадливий вплив політики на етноісторичну сферу, а, по-друге, коли вплив політики на економічну й духовну сфери взагалі ледве відчувається”... Тут опонент і “вибухнув”: “Та ви ж прислухайтесь до цього... гародиста, — це чистої води лівий ревізіонізм. Я б голосував “проти”! Так воно й сталося: я програв захист, і з цією “плямою” на політико-науковій біографії ходив “легковпізнаванім” багато років потому...”

При виході із залу мене, спантеличеного, заспокоїливо зустрів **М. Я. Гефтер**: “Це не поразка, а перемога над тугодумним догматизмом, якщо хочеш, — запам’ятай і заспокойся: це символічна перемога людини із власним мізком

на плечах... Я раджу оці “косоплаті речовки” забути, як прохунвейбінський сон...” (Більше особистих зустрічей з **М. Я.** не було.)

Що ж, — по суті та без емоцій, — усьому цьому передувало? На передню лінію гігантською фігурою вийшов **О. М. Яковлев**. На початку червня 1988 р. — “у два стрибка” (7 та 9 числа) — відбулася моя екзаменація на предмет творчої реалізації зазначених вище завдань. **Р. Ітса** та **М. Гефтера** цього разу вже не було, і **О. М. Яковлев** узяв усю процедуру на себе. Відволікаюсь від деталей та персоналій. У найбільш стислому варіанті атестації **О. М.** виявилися наступними:

1) належно оціненим став, винайдений мною ще в 1986 р., “саєнтологічний квадрат” (**СК**), на якому можна базувати будь-яку новостворену науку взагалі (*детальніше “СК” розшифровано в недавніх моїх публікаціях* [5, 588; 7, 34–41]);

2) при “експлікації” мною змісту брошури “*Политическая этнология как наука. Пропедевтический очерк*” (від травня 1988 р.) (пізніше її було перекладено українською мовою, значно доповнено та видано монографією восени 1994 р.) **О. М.** раптом, серед інших, схвально поставився до моєї *соціально-політичної сферології* взагалі, зазначивши: “Ось ці два витвори товариша **В.** — політичну етнологію та соціальну сферологію — по справедливості й будемо вважати *першими новоствореними науками* поточного творчого моменту” (виділено мною. — **І. В.**);

3) при формулюванні мною двоаспектного висновку про місцезрештування *політичної сфери* у контекстиці з іншими сферами суспільного життя людей: 1) у позиції *зверху*, коли міститься натяк на тоталітаризоване суспільство; 2) у позиції *зліва*, коли політика вчиняє суцільний тиск на етноісторичну сферу, а на духовну й економічну сфери вчиняє лише “рикошетний тиск”, — саме при цьому **О. М.** (як мені здалося, “наелектризований” обстановкою всередині правлячого політикуму СРСР напередодні ХІХ конференції КПРС, — червень 1989 р.) взагалі якось екзальтовано вимовив: “Як кажуть французи, ви не помрете від скромності, якщо будете стверджувати, що то є ваше унікальне наукове відкриття”. І згодом виваженіше додав: “Дарма ви з **Ітсом** та **Гефтером** про подібне відкриття мовчали... Якби ми, в керівництві, про це знали бодай кілька років тому, — *напевно, не було б потреби в цій галасливій перебудові*” (виділено мною. — **І. В.**). (Деякі сегменти моїх мемуарів щодо викладених сюжетів нещодавно вже опубліковано [16, 78–80; 20, 101, 125–126]). (Тут можна провести паралель. У даній колізії видно, як я, — стихійно, без наміру й гадки, — опинився в ролі **Е. Бьорка**, який 200 років тому підказував французьким **Бурбонам** “реформаційний пасаж” — для збереження себе при владі...)

9 червня 1988 р. — у присутності кількох осіб, роздаючи усім по примірнику вказаної вище моєї брошури, **О. М.** виявив себе надзвичайно лапідарним, але — у підтекстовій адресації до мене — дуже змістовним у словесному плані аксіологом: “У цій скромній книжечці міститься виклад основ концептуального предмета двох по-справжньому нових соціально-політичних наук. Гадаю, до Івана Михайловича допитливі прислухаються, а зміст його наук поступово

стане надбанням як не всіх, то багатьох з нас. Зичу...[і т. д.]”. У подальшому ми з ним бачилися зрідка. Подейкували, що після курйозного ДКНС від серпня 1991 р. він “замкнувся у дачному екзилі та засів за мемуари”. Останній його контакт зі мною відбувся у вересні 1991 р. (*див. далі*).

Якось по-інакшому розійшлися з іншими радянськими наставниками. Влітку 1989 р., неначе востаннє зустрінувшись, **Р. Ф. Ітс** напропорочив мені “прощання з революціологією” та “заснування невдовзі нової політико-державознавчої науки” (яку з середини 90-х — за давньої дієвої підтримки **О. М. Яковлєва** — став “синтезувати” під назвою “політична кратологія”). Восени того ж таки 1989 р. **Р. Ф.**, — “при виконанні специфічного завдання”, у вагоні сибірського експреса, — помер від нападу астми. Слідом за ним, навесні 1990 р. пішов з життя **М. Я. Гефтер**, встигнувши з “дачно-глухоманського” телефону назвати мене “творчо-діалектичним патріотом України та викривачем у ній етносоціонесправедливостей”. Саме тоді він ще порадив прочитати останню сторінку їхнього з французами “Словника...” та дізнатися з нього про те, за кого він вважав себе у науці взагалі. На тій сторінці словника нового політичного мислення **М. Я.** написав про себе так: “Я — людина, яка життя прожила у спробах зрозуміти смисл минулого...” [17, 554].

IV. Дещо про те, як я зростаю “над собою” та в очах моїх наставників

Час професійно-ділового знайомства/учеництва, в основному, з трьома московськими наставниками (1969–1991 рр.) коротко хронологізую таким чином, аби виявити певний змістосмисл у тому спілкуванні та деяку “криву” у процесі мого становлення “політичним науковцем нової формації”. Це — “прощальна” оцінка **О. М. Яковлєва** від 26 вересня 1991 р. у присутності **Ю. М. Красіна** — голови СВР, в якій я двічі поспіль програвав докторську ступінь. Під час підписання **Ю. Красіним** “Довідки...” про мої апробації в його СВР 1987 та 1989 р. **О. М.** висловив одну показову оцінку: “Я дещо ближче знаю склад урядів деяких західних країн, аніж склад та умонастрої сучасних соціогуманітарних вчених України... Може статися так, що в цій розвиненій республіці тугодумів і старих догматиків менше, ніж у нас, у Москві, і товаришу **В.** вдасться колись взяти намічену висоту. Зичемо...”. Останню “тезу” у даній публікації я коментувати не буду: не час і не місце... .

Через довгий, тридцятилітній час та в призмі цілепокладання статті (*див. вище*) важливо було б встановити у моїх наставників — та й у себе! — “міру готовності до самореформування з метою вижити й зберегтися”. Постає ще одне, досить зухвале запитання: так, вони “переформатували” мене й збагатили теоретико-реформаційним “зарядом”. А я? Може, й я чимось їх здивував та новим “зарядом” збагатив? Уже на цьому тлі та у цьому зв’язку — теж для себе суто — важливо було б з’ясувати, яким же я (прямо під поріг становлення суверенної України) постав “новим спецом, що сформувався у надрах старорадянського порядку життя”?..

З **Р. І. Ітсом** познайомилися влітку 1969 р. Під його аурую перебував цілих двадцять років, — аж до літа 1989 р. З **М. Я. Гефтером** познайомилися восени 1975 р. Фрагментарно й стійкими епізодами досить близько спіл-

кувалися без малого двадцять років. Найкоротшим (але ледь не найбільш плідним) виявилося знайомство з **О. М. Яковлевим** (літо 1985 р. — осінь 1991 р.). Дещо фрагментарним було знайомство з румуном **Н. Гудею** (травень 1992 р. — червень 2003 р.) та дрезденським саксонцем **Ернст-Герстом Кальбе** (епізодами в 1975–1987 рр.). Наскільки я — “в процесі і потім” — зрозумів, усі вони пощадили ставилися до моїх слабинок і часом не приховували свої високі оцінки моїх деяких позитивів у науці. Я їх релевантно вважав своїми “вчителями”, вони мене — “колегою” та “товаришем”. На даних самокритерійних підставах увесь цей, дещо умовно названий, “двадцятилітній період” поділяю на два різновеликих етапи: 1) роки до 1985; 2) 1985–1991 рр.

Тепер — до попередніх самооцінок і безідеологічних аксіологій. На першому етапі — та, зокрема, на порозі “революційної перебудови” — я свідомо себе вважав “середньотиповим радянським вченим” (з 12-річним кандидатським стажем). Ділові зустрічі з кожним з них (особливо ж до осені 1987 р. — до моменту провального захисту мною першої докторської дисертації) я дещо фривольно уподібнюю — за поетом **В. Висоцьким** — ходінню молодиці в кіно на сеанси фільмів за романами **О. Дюма**: до залу вона входила з чоловіком, а із зали виходила... з кіногероєм **Анрі Д’Артаньяном**. Майже так “щось” відбувалося і зі мною: у контекст кожної, нехай і не досить тривалої, зустрічі з кожним із наставників я “входив” в одному “образі”, а “повертався до себе” якимсь іншим, — чимось зміненим, збагаченим, бодай частково переорієнтованим, якось та в чомусь дещо “спрямленим”. Інакше кажучи, під їхнім впливом я в деяких науково-профільних питаннях та в окремих ментально-світоглядних гранях “своєї особи” *поступово самореформувався у смутно очікуваному напрямі настання нової політичної епохи з оновленими параметрами наукотворчості взагалі та в галузях політичних наук — зокрема*. Але ситуація — у світі та, зокрема, в СРСР — швидко змінювалася...

На другому етапі я зовсім інакше став дивитися і на себе, і на своїх наставників (особливо на трьох радянських), і на численних (зазвичай, призначених) “апробаторів” моєї наукової роботи... Якщо можна так висловитися, — мої кількарічні “спостереження” над ладом їхнього теоретикологемного мислення дали можливість відкрystalізувати відсутність в їхньому науково-методологічному потенціарії мінімум по одній недодіалектизмі. Наприклад: 1) **О. М. Яковлев** не надто опікувався проблемами впливу політичної сфери на інші суспільні сфери, — особливо ж впливу на етноісторичну, економічну та духовну; 2) **Р. Ф. Ітс** не надавав особливого значення явищу федеративного устрою політичної держави в багатонародній країні; 3) **М. Я. Гефтер** не чітко бачив специфіку протікання етнополітичної історії в контекстній структурі загальносенсової історії народів, країн, регіонів, континентів; 4) **Е.-Г. Кальбе** не чітко диференціював політичну революцію і революційну ситуацію; 5) **Н. Гудя** майже не бачив різниці між “етнічними меншинами” та “національними меншинами” в етнополітичних реаліях європейських соціалістичних країн та європейських розвинених капіталістичних країн 1980-х років.

Кілька років потому, аналізуючи подібні “ситуативні казуси” по своєму Щоденнику, я дійшов висновку: моїм наставникам крокувати самореформа-

ційним шляхом до цивілізаційних горизонтів відповідних країн явно, як на мене, заважали два фактори: 1) ветеранський вік (усім п'ятьом у 1980-х роках було вже за 70 років); 2) дещо скептичне ставлення до основних постулатів концепції нового політичного мислення: мовляв, одна справа — інтерпретації концепції **М. С. Горбачова** та **Е. А. Шеварднадзе**, інша — інтерпретації дуалітету вчених геніїв **А. Ейнштейна** та **Б. Рассела** (йшлося про так названий їхній “Маніфест” від травня 1955 р.).

У ці роки (особливо в 1987–1989 рр.) мені доводилося досить часто виступати на засіданнях кафедр, в теоретичних семінарах і на наукових конференціях. В АСН це було суворим обов'язком дисертантів, — важливішим навіть за публікації в наукових журналах. Одного разу завідувач кафедрою теорії та історії світового політичного процесу **Г. Г. Водолазов** щодо цього висловився так: “Усний виступ виявляє нам сяк-так мислячого вченого, а на письмі — сяк-так вмілого списувача чужих думок”. Під час проведення подібних акцій мені видавалася можливість “по-своєму ідентифікувати” означені вище політологомні огріхи та трибунні штампи “галасливих перебудовців” (**О. М. Яковлев**) у високопосадовців, у “важкопортфельних академіків”, у всезнаючих “експертів від науки”, у “колонукаових критиків” та в інших подібних “носіїв діалектики без берегів” (**Н. Гудя**).

Кілька моїх виступів в аналогічних колізіях та особливо під час мого виступу на кафедрі **Г. Г. Водолазова** 11 вересня 1989 р. із коментарями “на полях” моїх двох книг — “Соотношение внутренних и внешних факторов в процессе развития социальной революции” (Київ, червень 1987 р.) та “Политическая этнология как наука. Пропедевтический очерк” (Москва, травень 1988 р.) призначені мені в офіційні рецензенти **Р. Ф. Ітс** та **Е.-Г. Кальбе** майже одноголосно сформулювали визнання: “Ми, як спеці в етнології та революціології, відмовляємось від титула ваших “консультантів” і просимось до класу ваших учнів...” “Ви для нас, — підсумував **Кальбе**, — уже доктор історіософічних наук. У нас, в НДР, є такий науковий ступінь...”.

Звісно, в усій викладеній суміші мемуарно-концептуальних відмінювань моєї тематичної діалогії: “я — вони [мої наставники]”, “я про них — вони про мене”, — в ній є солідна доля і доброзичливого сарказму, і незумисного гротеску. Але я вперто вірю (бо ж знаю), що є тут і частинка дорогої мені істини: за двадцять років досить тісного контакту й співпраці з п'ятьма різнопрофільними вченими різноетнічного походження та різного політико-громадянського статусу, а також у нещадних сперечаннях з самим собою і світом, в осмислених трудостараннях:

— мені вдалося “на ближній дистанції до істини” визначити основні релятиви співвідношень політичної науки/політології та сферно-галузових соціально-політичних наук/дисциплін, — як філософської співкореляції “цілого” і “частин”. Останніми наводжу неодноразово названі “витвори”, — мої три сферно-галузові соціально-політичні науки;

— з допомогою згаданих у статті моїх наставників, — як на мене: по-своєму великих вчених відповідного часу, — я домігся того, щоб буквально на зламі двох протилежних політичних епох, у вересні 1991 р. в очах одного з них,

О. М. Яковлева, стати одним з перших в Україні “політичних науковців нової формації” (*див. вище*). (Дані тези і оцінку у цій публікації мені “не з руки” коментувати...);

– ще перебуваючи “у надрах старої якості буття”, ще в статусі політичного громадянина СРСР, я досить чітко й швидко визначився у моїх можливостях “*на ходу*” самореформуватись, аби “з *ходу*” стати на службі майбутньої України.

Поспішаю проілюструвати ту свою “оперативну ходу”: вже у лютому 1992 р., – на третьому місяці української політико-державної Незалежності! – мене було призначено “консультантом Уряду з етнополітичних питань”; запропонували, як то кажуть, “тут і зараз” дати свої внесення та корекції до законопроекту “Про національні меншини в Україні”. Мій внесок містив чотири новели: 1) етнокультурна автономія; 2) етнонаціональний виборчий округ; 3) етнополітична партія; 4) диференціація понять “національна меншина” та “етнічна меншина” [16, 79]. Суворо і некомпетентно “відредагований” проект став Законом лише 27 червня 1992 р., а “патріотичні” тугодуми й догматики й досі не розібралися в сучасному звучанні названих “чотирьох ялинок, шукаючи в своєму ще не посадженому лісі лише “зручний декомунізаційний матеріал”. Прочитаймо не тільки ст. 7, а й увесь текст Закону України “Про освіту” (від вересня 2016 р.) і переконаймося в релевантності всього тільки-но викладеного.

А я тим часом сконцентруюся на відповіді на своє ж самозапитання: А якими, власне, новелами за об’явлене п’ятидесятиліття (з кінця 1960-х до дня сьогоднішнього) ти збагатив загальне наукознавство та, зокрема, політологічну саєнтологіку?

VI. Яким, з огляду пройденого шляху, є принципівий корпус основних моїх нових саєнтологом

З легкої руки **Б. Рассела** в 60–70-х роках ХХ ст. в теоретико-дослідницькому вжитку мали ходіння напівзабуті сьогодні поняття “саєнтологема”, “мінімальний словник” та “максимальний словник” науково-праксеологічних досліджень [18, 91–93, 108]. Однак, жодному з цих понять він не дав ані робочої дефініції, ані визначив об’єкт-предметне поле вживання та пізнавально-методологічні умови застосування в будь-якому зрізі наукознавчого аналізу. А коли так, ризикую “прикритись” **Р. Декартом** і зазначити таке: в розроблюваному тематичному контексті я торкнувся “таких питань, яких досі ніхто до мене так не тлумачив” [10, 275].

Саєнтологемою я назву сукупність номінативів (пойменувань) та продуктів (витворів) наукотворчого процесу, кінцевих результатів людської діяльності з виробництва уявлень і фрейм, епістем і ідей, концепцій і теорій, різноманітних інтелектуальних цінностей і орієнтацій, дедалі нових знань та уявлень людини про себе і світ. Означені атрибуції та витвори наукотворчого процесу пропоную поділити на дві групи есенцій: 1) **наукотворені лексеми**; 2) **наукотворчі засоби**. Про час творення наведених далі саєнтологічних одиниць та про конкретні мої писемні джерела їх “фіксації”, сподіваюсь, ніхто

не буде цікавитись. Зазначу лише наступне: якщо їх поділити на п'ять умовних частин, то одна частина саєнтологом — це запозичення, дві інші частини є моїми “витворами” радянських часів та ще дві частини є новелами першої чверті років існування Незалежної України.

Наукотвореними лексемами є: 1) *фрейма* (від англ. розпливчаста рамка, нечіткі краї чогось) — термін **М. Мінського** — московського комсомольського дисидента 1970-х років, який позначав якісь “розсипчасті” уявлення людини про світ взагалі (у ті роки фреймою був сленг “зрілий соціалізм в голудуючій країні”, а сьогодні нею може бути настанова деяких західних країн і міжнародних організацій щодо “політичної актуалізації системи самоврядування” в тимчасово окупованому Донбасі); 2) *епістема* (від давньоеллін. розпливчасті напівзнання/напівзабобонні судження людей про локус, умови та місце їх буття на конкретній геополітичній окружності землі (місцевості, регіону, країни). Термін належить шотландському младогегельянцю **Дж. Ф. Фер’є** (середина XIX ст.) [7, 35]; 3) *ідея* (найкрупнішим розробником ідеї є англієць кінця XVII ст. **Дж. Локк**); 4) *концепція*; 5) *теорія*; 6) *наука*. Тепер перевернемо вниз головою лексемове письмо і отримаємо **наукотворений корпус** або ж зпродуковану саєнтологом якоїсь науки як такої, яка, починаючи з фундаменту, складається й базується на фреймах, епістемах, ідеях, концепціях і теоріях, але ніколи не спирається лише на одну з наведених лексем, — “навіть і на добротню засадованій теорії” (**А. Ейнштейн**).

У попередньому абзаці моєї авторської новизни не так уже й багато, — звісно, за винятком залучених до аналізу ідей **Мінського**, **Фер’є**, **Локка** та **Ейнштейна**. Набагато складніші справи при облаштуванні “наукотворчих засобів” як саєнтологічної (суто моєї) новели.

Для початку виділю дві підгрупи наукотворчих засобів: а) **теоретико-методологічного змісту**; б) **смысло-словесного характеру**. В наведених далі саєнтологемах жодного “порядку” чи “системи” немає, — ані за значимістю, ані за абетковою субординацією. Домінує випадок.

До теоретико-методологічних засобів саєнтологом відношу істину; теоретикологеми; методологеми; дослідницькі методи; смислові концепти; правила (мислення й дії); принципи (організації отриманого знання); закони/закономірності винайдення “осередків” і “джерел” наукотворення; синтагми; формули; кванти знань про предмет, що аналізується, або й цілий світ та ін. Мені належить пріоритет у “винайденні”, формулюванні та апроксимації п'ятьох політологічних саєнтологом специфічного оригіналітету та сформульованих “у квадратній формі”. Це квадрати — етноісторичний, сферологічний, соціально-політичних дослідницьких методів, саєнтологічний та політико-кратологічний. Про останні два квадрати коротка розмова попереду. Мною здавна керує непересічна думка середньовічного мислителя (XII ст.) **Оттона Фрейзінгенського**: “Справа мудреця полягає не в тому, аби постійно крутитися подібно до колеса, що обертається, а в тому, щоб укріпитися в сталості, знаходячи тверду опору, подібну квадратному тілу” [1, 178]. Ілюстрації до цієї геніальної думки *див. далі*.

До *підгрупи смисло-словесних саєнтологем* відношу терміни; поняття; стратегіми; страгатеми; аналітико-текстові кванти інформації; знаково-графічні схеми, рисунки, діаграми; жанри “інкадрації” наукового знання у знакові фрейми; види науково-писемної творчості (стаття, есе, проект, монографія та ін.); специфічні лексем-абревіатури, які фіксують нові факти і явища в науково-інформаційному просторі, та ін.

Нарешті, справа дійшла до науки й наук. Майже все про неї/них докладно сказано вище, — за винятком двох досить значних “деталей”. По-перше, йдеться про загальносмисловий принцип базування та організації корпусу будь-якої науки, — класичної чи сферно-галузевої. Це — *подвійний саєнтологічний квадрат*. Ось його смислової конструкція: 1) об’єкт пізнавальної уваги — предмет конкретного аналізу; 2) основний закон — сукупність закономірностей, які дана наука вивчає та відкриває на своєму об’єкт-предметному полі; 3) понятійно-категорійний апарат — термінологічна мова даної науки; 4) основний метод — інструментальна методологія даної науки. Новела засадована всередині 1980-х років, а “розшифрована” відносно недавно [5, 588; 16, 78].

По-друге, йдеться про значної вразливості питання: про *політико-кратологічний квадрат*. Заковика полягає ось у чому: в усіх середньотипових кранах планети, як правило, “правлять бал” чотири політичні влади, а в Україні — лише три: що сталося? куди поділася четверта влада? Охочі до тоталітаристського “рулювання країною” (а в підтексті — амбіційні “завтрашні” мільйонери/мільярдери) “забувають” про *правлінську владу* (у нас — про президентську), а арифметичну четвірку віддають, як правило, ЗМІ. Про себе я питання особливо інтенсивно обдумував в 1994–1996 рр., будучи в ті роки одним з експертів Уряду та в Конституційній комісії. Уже тоді навіть крупні й незаангажовані вчені, шукаючи розв’язки, посилались на **Ш.-Л. Монтеस्क’є**, який 1748 р. в своїй книзі “Про дух законів” буцімто говорив лише про три влади. А в реаліях має бути чотири: 1) правлінська, 2) виконавська, 3) законодавча, 4) судова.

Нещодавно видалася нагода уточнити позицію **Монтеस्क’є** та й істину відреставрувати. Виявилось, що він “вів мову не про загальну кількість політичних влад, а лише про ті з них, які підлягають кратологічним препараціям, — скороченням/збільшенням їхньої кількості, про волюнтарні остракування сили впливу на стан справ в країні одної влади на користь іншої і т. п. Кількість влад і модус їхньої кратологічної співкореляції завше і скрізь залежали від того, *хто є верховним політичним сувереном в даній країні?* Відреставруємо думку **Монтеस्क’є**: 1) у монархічній країні верховним сувереном, звісно, є монарх, який править іменем Бога, а тому остракістськи тими владами “оперувати” може лише трьома з них, — виконавською, законодавчою та судовою. Та й ними усіма монарх міг маніпулювати, ліквідувати та волюнтарно “наповнювати змістом під себе” (**А. Ришельє**). Тому лише “типовий” монарх міг і може йменувати себе “главою держави”; 2) у республіканській країні, де верховним сувереном є народ, політичних влад *має бути не менше чотирьох*: правлінська, виконавська, законодавча, судова, і аж ніяк не мож-

на якусь з них “поприховувати”, якоюсь — маніпулювати [8, 137–138]. Якщо саєнтологічний квадрат має аплікацію до всіх та будь-яких наук, то політико-кратологічний квадрат аплікується, здебільшого, до соціально-політичних наук.

Тепер звернімо увагу на **теоретико-методологічну конструкцію** (суто мною засадованих) трьох сферно-галузових соціально-політичних наук. На кожну з них маємо екстраполювати вимоги/позиції “точок опори” саєнтологічного квадрата. Отже, до саєнтологічної конкретики: пунктирно, без просторових коментарів і побіжних деталей.

Політична етнологія. 1. Її *об’єкт уваги* — політичне життя багатонародного суспільства, *предмет аналізу* — місце і роль етноменшинських народів в політичному житті багатонародного суспільства. 2. *Основний закон* — налагодження толерантно-конструктивних відносин між титульним народом-етносом і етноменшинськими народами — запорука злагоди й миру в країні (у протилежному випадку етносоціополітична ситуація в країні заганяється у закутки “квадратури кола” **К. Реннера**, звідки іншого, окрім війни, виходу немає). 3. *Основний метод* — історіологічний, а в гостро кризових ситуаціях — і каскадний метод. 4. Найбільш операціональні (мною введені до вжитку) поняття: титульний народ-етнос, етносоціальна валентність, етнополітичний периколоз, домінуючий народ-етнос, рецесивна людність, геолокусне переміщення народів політичною мапою планети та ін.

Соціально-політична сферологія. 1. Її *об’єкт уваги* — сферологічна побудова усіх ділянок та областей життя будь-якого суспільства, *предмет аналізу* — диференціювання “сфер буття людини” та “галузей життєдіяльності людей”. 2. *Основний закон* — щоразу доцільна аплікація до поточної ситуації в країні локусу розташування політичної сфери у контексті взаємовідносин з іншими сферами життя. 3. *Основний метод* — гнучке оперування правлячим політикумом країни політичним інститутом “область державної політики” [6, 265]. 4. Найбільш операціональні поняття: сфера впливу, дивергенція сфер і галузей життя, креативні та конс’юмеріальні сфери (обидва поняття належать **В. М. Тімашовій** [14]), взаємовпливні сфери, “ліва диспозиція політичної сфери”, “верхня диспозиція політичної сфери”, трисекторна конструкція будь-якої сфери (відносини, інститути, ідеологія) та ін.

Політична кратологія. 1. Її *об’єкт пізнавальної уваги* — модус життєдії принципу балансування й взаємостримування політичних влад і їх повноважень в даній країні, *предмет аналізу* — політико-кадровий менеджмент в будь-якій творчій сфері та галузі життєдіяльності людей. 2. *Основний закон* — пошук доцільного способу застосування в управлінні суспільними справами потенціарія специфічного інституту “область державної політики”, який остракує явище “ручного управління країною”. 3. *Основний метод* — діалектичне розмежування потенціаріїв інститутів “поділ політичних влад” та “розподіл повноважень політичних властей” як гарантія воцаріння в країні гармонійної форми правління суспільними справами. 4. *Основні операціональні поняття*: влада як воля, владарювання країною, політичний інститут,

область державної політики як антитеза “ручного управління країною”, політичний менеджмент, політична криза, політична система, правлячий політикум та ін.

Через три десятиліття після стисло описаних “московських сюжетів” 1980-х років ніяк не полишуся думки: мої наставники, ратуючи за “реабілітацію” всевітньої політології та за “динамізацію процесу творення нових соціально-політичних наук на вістрі викликів поточної політичної епохи” (це — ідея **Р. Ф. Ігса**), — вони мали на увазі високу методолого-кратологічну мету: політико-наукову інтелектуалізацію розуму і правлячих “верхів”, і масово-народних “низів” відповідної країни. Таку ж само високу мету мають тільки-но коротко описані потенціарії трьох моїх соціально-політичних наук. Певний час розмірковуючи над цією реформаціологічною епістемою, я сформулював праксеологічну концепцію “*локуси апробації новоствореної науки на “теоретичну самість” та “практичну корисність”*”.

Найбільш рельєфними самовизначилися два локуси: *політико-кратологічний*, коли основні ідеї ім’ярек нової науки “впроваджуються” у соціумо- і державотворчі проекти правлячого країною політикуму; *науково-дидактичний*, коли науково-освітній потенціал ім’ярек нової науки “переплавляється” на світоглядно-пізнавальні конструкти та ціннісні орієнтації для студіюючої молоді” [16, 79]. Остання й є майбутнім просвітним громадянським суспільством, в надрах творчих сфер і галузей діяльності якого відбудеться матеріалізація моєї праксеологічної концепції. (Понятійний сленг “творчі сфери і галузі діяльності людей” належить **В. М. Тімашовій** [14].) Викладена новела винайдена без малого два роки тому. Нещодавно неспокійний мозок зредукував ще один апробаційний локус — *праксеолого-впроваджувальний*, коли основні та відчутно творчі епістеми та ідеї, концепції та теорії із потенціарія ім’ярек нової науки, як то кажуть, “самі просяться в котел” практичного життя сфер і галузей життєдіяльності людей.

З огляду на тільки-но викладене — не хвалькувато, а історіологічно, — можу сказати собі й світові: те, що вдалося зробити за п’ятдесят років у науці (та особливо за міжформаційне десятиліття 1985–1995 років) дає мені об’єктивні підстави нериторично відповісти на сакраментально патріотичне запитання **Н. Макіавеллі**: “... Що ти зробив для своєї власної країни?” [2, 219]. Я збагатив її комплексом наукотворчих саєнтологом. Одну з трьох моїх наук з 1995 р. викладають в кількох університетах — в Україні та за кордоном. На основах свого ж “саєнтологічного квадрата” “впровадив у науковий вжиток 30 нових понять і термінів, 15 нових ідей, концепцій і теорій, а також 4 нових дослідницьких методи, — зокрема: історіологічний, тріадний, каскадний та інституційного забезпечення областей державної політики” [16, 78]. На власному наукотворчому матеріалі підготував з десятків докторів і з півтора десятки кандидатів наук. Мало всього цього? — Напевно, мало. Пошлюсь на **Цицерона**: *Feci quod potui, faciant meliora potentes...* (Я зробив, як зміг, — нехай, хто може, зробить краще за мене). А в душі звучать чудові слова з пісні молодих років: “Жила б країна рідна, і немає інших збот!”.

Джерела

1. *Барг М. А.* Эпохи и идеи. Становление историзма. М.: Мысль, 1987. 348 с.
2. *Браун Алисон.* Макиавеллі Нікколо // *Енциклопедія політичної думки*: Пер. з англ. К.: Дух і літера, 2000. С. 217–219.
3. *Варзарь Иван.* Слово искреннее — о замечательном современнике // *Наукові записки: Курасівські читання. Сер. “Політологія і етнологія”*. 2005: Вип. 30, кн. 1. К.: ІПіЕНД, 2006. 391 с.
4. *Варзар І. М.* Політична етнологія. Пропедевтичний курс: Автор. підруч. К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2011. 354 с.
5. *Варзар І.* Саєнтологічний квадрат // *Політологія: Навч. енцикл. слов.-довід.* / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: “Новий Світ – 2000”, 2014. 780 с.
6. Варзар І. Область державної політики // *Новітня політична лексика (неологізми, okazіоналізми та інші новотвори)* / За заг. ред. Н. М. Хоми. – Львів: Новий Світ-2000, 2015. 492 с.
7. *Варзар І. М.* Як твориться наука взагалі та “своя наука” зокрема: розмисли та поради молодим // *Проблеми модернізації України [Зб. наук. пр. МАУП]: матер. наук.-практ. конф. “Проблеми культури наукової роботи та академічної добросовісності в сучасному світі”*. Вип. 6: К.: ДП “Вид. дім “Персонал”, 2018. С. 31–33.
8. *Варзар І. М.* Політолого-кратологічні аспекти теоретичної проблеми повсякчасного державотворчого облаштування країни // *Тринадцять юридичні читання. Українська державність крізь призму часу (до 100-річчя Української національно-демократичної революції 1917–1921 рр.)* : Матеріали Міжнар. наук. конф. 24–25 травня 2018 р. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 335 с.
9. *Гоббс Т.* Избранные произведения: в 2 т., т. 2. М.: Мысль, 1965. 748 с.
10. *Декарт Рене.* Метафізичні розмисли : Пер. з фр. К.: Юніверс, 2000. 304 с.
11. *Делез Жиль, Гваттари Феликс.* Что такое философия? : Пер. с фр. М.: ИЭС; СПб.: Алетейя, 1998. 288 с.
12. *История политических и правовых учений. Домарксистский период: учебник* / Под ред. О. Э. Лейста. М.: Юрид. лит., 1991. 528 с.
13. *Історія політичної думки: підручник* / За заг. ред. Н. М. Хоми. Львів: Новий Світ – 2000. 632 с.
14. *Кареев Н. И.* *Историология (Теория исторического процесса)*. Петроград, 1915. 320 с.
15. *Материалы Пленума ЦК КПСС. Февраль 1990 года*. М.: Политиздат, 1990. 408 с.
16. *Наукова школа політичної етнології І. М. Варзаря* // *Науковці України — еліта держави*. Т. V: Сучасні наукові школи України. К.: Логос-Україна, 2017. 300 с.
17. *50/50: Опыт словаря нового мышления* / Под общ. ред. М. Ферро и Ю. Афанасьева. Москва: Прогресс; Paris: Editions “Payot”, 1989. 560 с.
18. *Рассел Бертран.* Человеческое познание: его сфера и границы : Пер. с англ. М.: “Ника – Центр”; “Вист-С”, 1997. 560 с.
19. *Спиноза Б.* Избранные произведения: в 2 т., т. 2 : Пер. с лат. М.: Мысль, 1957. 508 с.
20. *Тімашова В. М.* Політична сфера транзитного суспільства: стан розробки проблеми та еволюційні тенденції: Монографія. К.: Друкар. дім О. Федорова, 2017. 360 с.
21. *Фуко Мишель.* Интеллектуалы и власть: Статьи и интервью, 1970–1984 гг. : Пер. с фр. М.: Прогресс, 1988. 806 с.

Warzar I. M. In the way of the process of legalization of politology and its “development” by multiple socio-political sciences.

The content of the article permeates the dialectical idea of Descartes – Hegel: every new quality is born in the depths of the old state This conceptual and memoir prism presents the main “products” of the author’s scientific creativity in the context of the interformational political era of 1985–1995 – the tragic and heroic time of the USSR dying and the birth of sovereign Ukraine. Three sectoral sociopolitical sciences – “political ethnology”, “sociopolitical spherology”, and “political kratology”, which are still sister companions of the bottomless world political science, seem to be the same creative “products” of this time.

It is necessary to point out only some of the “questioning” faces of the phenomena “Soviet restructuring as a retrospective stage” and “Ukrainian transition stage” (partly stretching to this day). Here they are, those comparative faces: the ruling political teams 1) then and now did not attach due importance to the “role and place of minority ethnic groups in the political life of multinational societies” (this prompted me to think about the need to justify a new branch science “political ethnology”); 2) in the USSR and in present-day Ukraine, political elites flirt a little with the concepts of “sphere of social life” and “branch of social activity” (which prompted me to create science “social-political sphere-logic”); 3) in the recent past and in the present, where with intent, and where through ignorance, the large and medium-sized researchers of elites do not distinguish between the notions of “separation of political powers” and “empowerment of political powers”, often concealing the intention of “replacing” yourself “new versions of the constitution. Constructive task is the creation, if possible, of a new science – “political kratology”.

In the contextual collisions of the above, theoretical concepts were developed (1) of the “Scientology square”, (2) of the “political-ethnological square”, (3) of the “political-kratological square” and (4) of the “partological square”, and based on their understanding four new research method. Created more than twenty and thirty years ago, the scientific meanings and orientations mentioned here are still relevant today.

<https://doi.org/10.32689/2523-4625-2018-02-06-24>

Надійшла 29 жовтня 2018 р.